

DEDEM KORKUT DESTANLARINDA AHLAK KAVRAMI

Doç.Dr. Vekil Muhammed Hacılı

"Dedem Korkut" destanları orta çağa giriş dönemlerinin bedii aynasıdır. Kitapta ulu dedelerimizin içtimai, ahlaki, dini, felsefi görüşleri parlak biçimde sergilenmiştir. Eserde ilk çağın çöküşü, derebeyliğin gelişimi sergilenmiştir.

Bu bakımdan Dedem Korkut, Türklerin eski kültür tarihini öğrenmekte büyük önem taşır. Destanların dili, orada geçen isimler, canlandırılan iç ve dış âlem geniş ve dikkatle araştırıldığında eserin Sakinlerinin "memleketi" (9 Boy) erazisi, komşuları, sınırları, düzeni, hayat felsefesi, gelenekleri, ilkeleri, zevkleri hakkında belirli kanaate gelmek mümkündür.

Destanların esas kahramanları göçebe, yarı askeri hayat geçiren asil beyler, onların aile efradı ve yiğitlerdirler.

Bu cemiyette hakimiyet hanlarhanı Bayındır Hana mahsusdur. O, hükümlerini beylerbeyi aracılığıyla (meselâ, Kazan Han) gerçekleştirmektedir. Bayındır'ın hakimiyet simgesi ağ çadırıdır (ak çadır). Ve onun önündeki ağ meydandır. Beylerbeyinin çadırı gara (kara) renktedir. Devlet hayatının resmi âlemeti olan 'divan' "yığnağ" Bayındır'ın çadırında, toylar, şölenler, boğa ve buğra savaşları "ağ" meydan da yapılır. Divanda, yığnağda "aç doyurmakta, yalıcık donatmakta, baş kesmekte, kan dökmekte meşhur olanlar Bayındır'ın sağında, kalanlar solunda oturuyorlar. Cemiyetin hayatı ile ilgili en mühim meseleler, akınlar, savaşlar, burada hallediliyor. Beyler burada han önünde beyler "kaba dizinin önüne çöküyor" elinden öpüyor. Ve 'distur, istiyorlar. Han 'pençyek' hakkına sahiptir, yani ganimetlerin beşte biri ona mahsustur.

"Dedem Korkut" beylerin hüner, kahramanlık destanı olsa da onun boylarında yarı göçebe hayat sürdüren çobanların, hayvancılardan halkın, halkın çeşitli kesimlerinin dostluk, birlik, vatan, adalet, muhabbet, sadakat, fedakarlık ideali canlandırılmıştır.

Destanların dilinde kahramanların konuşmalarında mühüm yer alan ve onların titizlikle uydukları, riayet ettikleri kavramlar ulu atalarımızın yüksek mânevi düzey sahibi olduklarını ispatlamaktadır. Destanların ahâlisinin dilinde hayır, şer, suç, hüner, günah, izzet, gayret, ayıp, edep, kerem, tevbe, pişmanlık, erlik, bahadırılık, cahillik, liyakat, namus, hased, işret, ahit, ağırlamak gibi mevhumların sık sık kullanılması bu ehâlinin sözü geçen mânevi değerlerin mahiyetini derinden anladığını göstermektedir. Bu ehâli hayrı gayreti, hüneri canından üstün tutar, seri namertliği, yalanı, muhannesliği nefretle iterler. İman, dua, behişt, amin vs. saygı duyar.

Destanların ehâlisinin hayatında çıkan hadiseler Selçukluların ve diğer Türk boylarının gelişi baskınları, fetihleri ile ilgili olan XI ve XV asırlara tevafuk etmektedir. Destanlarda anılan zamanımıza en yakın tarihi hadise Ayasofya'nın alınmasıdır. Bu olay 29 Mayıs 1453'e yer almıştır.

Eser bizim elimizdeki biçime girmesi için uzun müddet gerek olmuştur. Ona göre de eserin boylarında Kafkasya'da ve Anadolu'da İran'ın kuzeyinde oturan Türk Oğuz kabile birliklerinin kır, çöllük hayatı geçirdiği dönemde, görüşleri inançları hem de tarihi mevkiine göre daha yüksek olan İslam medeniyetinin etkisi görülmektedir. Çağdaş araştırmalarda İslam medeniyetinin doğuyla beraber batıya kuvvetli etki yaptığı tespit edilmiştir. Dünya tarihinden halkların özellikle Türk halklarının sonraki talihi meselâ, Türk kavimlerinin hicreti tasavvur edilemez.

Destanların Bayındır han, Kazan han, Bugaç, Beyrek, Deli Dumrul, Uruz, Emran, Kontrali, Burla hatun, Banu çiçek, Karacıkçoban gibi kahramanlar Türklerin destansı çağının ideali biçiminde insanlardır. Bu sert muhit rahatlık bilmeyen yağılar, 'sası dinli kafirler', akınlar mal- mülk-kul-karabaş- servet, il obanın taifenin soyun, dini ahlaki yüksek ulvi menfeati çıkarları seçilmek, yükselmek, daha hünerli sayılmak, sevip sevilme, daha kudretli, gayreti, zengin nesil bırakıp gitmek, aşkı onlardan birlik sadakat, vefa, yiğitlik, cila-sunluk, talep etmektedir.

Bu ahlak ideal beyler, hatunlarla tecessüm olunsa da askeri göçebe birliklerinin sıradan üyelerine çobanlarına, bezirganlara ince bel yiğit kızlara da hastır.

Destanlarda canlandırılan cemiyetin temelini Bayındırın hakimiyetinin sağladığı birliktir. IX boyda hatta o, padişah gibi nitelendirilir. Olaylara katılmasa da bayındır han dünya halklarının destanlarındaki meselâ, Frankların "Roland" destanının kahramanı 'Charle Mağne'ye benziyor. Bütün beyler, hanlar, deliler ona tabi olur. Onun bahadırlarıdır. Bahadırhan onların divan ve yığınaklarda yerini mevkiini belirler. Hünerlerine göre mükâfatlandırır. Tabi ülkelerden alınan haraçları belirler. Akınlara da izin veren odur. Onun hâkimiyetine dayalı askeri göçebe beylerin hayatını, ahlakını, düzenini, o belirliyor ve değerlendiriyor. Arzu ve isteklerine uyanıklık, dünyevilik fazilet mazmunu getiriyor.

O da çevresindeki ölen adamların dirilmeyeceğini, çıkan canın geri gelmeyeceğini, kız anadan görmeyince öğüt almayacağını, oğul atadan görmeyince sofraya yaymayacağını, kara düşmanın dost olmayacağını komşu hakkının Tanrı hakkı olduğunu, dünya şirin, can aziz olduğunu yalnız yiğitin alp olmayacağını iyi biliyorlar. Kabilelerin manevi içtimai birliğini Kazan bey, Babsı, Beyrek, Bekilin hatunu, gözbebeği gibi koruyorlar. Oğuz'a Bayındır hana asi olana eşi hatun diyor: "Yiğitim bey yiğitim. Padişahlar tanrının gölgesidir. Padişahına asi olanın işi ras gitmez." Yağlıların baskınına maruz kalan Bekil memleketin bozulup harap olacağından endişelidir.

Dedem Korkut cemiyetindeki birlik, kahramanların başka ahlaki meziyetlerini hünerlerini, yiğitliğini cilasunluğunu belirliyor. Ve onu norma dönüştürüyor. Ozan kendi kahramanını eski destansı bir zamanenin erenler çağına adamları gibi sunuyor. Bizi mübağalalı olaylara inandırmaya çalışıyor.

Onlar gelimli gidimli son ucu ölümlü dünyanın amansızlığına üzülüyorlar. Ama onlar fevkalade insanlardır. Giysileri silahları, yürüyüşleri, duruşları, gazapları, nefretleri, sevgileri ölçüsüzdür. Kazan beyin uykusu "küçücük ölüme" benzemektedir. Destanlarda beyler barış sever insanlardır. Onlar il, halk, namus, şeref tehlikeye

girende kılıca sarılıyolar. İki boy istisna edilmek şartıyla (VI,X) destanlarda mütecavizlik yapan "sası dinli kafir komşular" onlara rehberlik yapan zalim melikler tekfurlardır.

Kahramanlık ahlaki oğuz beylerinde gayet çeşitli keyfiyetlerin mecmuu gibi tezahür etmektedir...